
La inscripció funerària d'Hildesind, primer abat de Sant Pere de Rodes

---

Per PERE MAS i NEGRE
SÒNIA MASMARTÍ i RECASENS

Les figures de Tassi i del seu fill Hildesind, primer abat del monestir de Sant Pere de Rodes, apareixen ben documentades dins la història de l'abadia benedictina gràcies a les fonts diplomàtiques conservades, que permeten fer una reconstrucció acceptable de les seves biografies. Si bé la immensa part dels documents originals ha desaparegut, ens n'han arribat còpies, transcripcions i notícies que autors d'època moderna i contemporània com Jeroni Pujades, Pere de Marca, Simón Pontero o Jaime de Villanueva, varen extreure de l'arxiu del monestir benedictí.

Malgrat l'abundant documentació que ens aporta el coneixement de totes aquestes dades, hi ha una font en concret que considerem molt important i que no ha estat suficientment estudiada. Ens referim a la transcripció de la làpida que Hildesind tenia dedicada a l'interior de l'església de l'abadia de Sant Pere de Rodes i que ens aporta una dada encara avui incerta: la data exacta de la seva mort.

L'estudi més complet referent a les làpides de Tassi i Hildesind, el va presentar Anscari M. Mundó l'any 1965.⁽¹⁾ Aquest mateix article fou reeditat el 1998 amb ocasió de la publicació de les obres completes del seu autor.⁽²⁾ Mundó hi va fer una excel·lent anàlisi del contingut de les làpides i també va referir-se a l'epigrafia, el text i la datació de les inscripcions, centrant-se sobretot en la de Tassi. Amb els resultats que n'obtingué va apuntar hipòtesis que feien referència a diversos aspectes històrics i arquitectònics de l'abadia de Sant Pere de Rodes.

Anscari M. Mundó va cometre un error en la datació de l'epigrafia de les làpides, ja que els va atribuir una reescripció realitzada al segle XIII amb motiu d'un suposat trasllat des del claustre a l'interior de l'església. Però l'any 1982, durant una projecció de diapositives amb motiu d'un col·loqui sobre el monestir de Sant Pere de Rodes, es va descobrir un fragment,

1. MUNDÓ, Anscari M. 1965. "Les inscripcions de Tasi i d'Hildesind de Sant Pere de Rodes, segons Marca i Pujades". A: *Homenatge a Jaime Vicens Vives*. V. I. Barcelona: 293-307.

2. MUNDÓ, A.M. 1998. *Obres Completes. I. Catalunya. I. De la romanitat a la sobirania*, Curial-Publicacions de l'Abadia de Monstserrat, Barcelona: 194-212.

desconegut fins llavors, de la làpida de Tassi.⁽³⁾ Gràcies a la recent aparició d'aquest fragment, Joan Badia, l'any 1985, en la segona edició de *l'Arquitectura Medieval a l'Empordà*, va rectificar alguns aspectes de l'estudi que havia fet Mundó.⁽⁴⁾ I el mateix Mundó es va retractar, en publicar la segona edició de l'article de 1965, de l'afirmació que la làpida era una còpia de començament del segle XIII, ja que en el fragment descobert durant la presentació de diapositives s'evidenciava que era del segle X.⁽⁵⁾ Així sobre la làpida de Tassi es van anar aclarint els diversos aspectes com la datació, l'epigrafia i altres, però pel que fa a la làpida d'Hildesind, aquesta va continuar estant, immerescudament en la nostra opinió, poc estudiada.

TASSI I HILDESIND

La primera notícia d'aquests dos personatges data del 30 de novembre de l'any 926, i es troba en un interessant document de donació atorgat per Tassi al monestir de Sant Pere de Rodes.⁽⁶⁾ Per aquesta donació coneixem bona part de l'entorn familiar d'aquests personatges: Tassi era fill d'Hildesind i Levogot, l'any 926 era vidu d'Amalvígia i estava casat amb Hisblanda. En aquest moment tenia tres fills: primerament s'esmenta Levogot, possiblement la gran dels tres germans al ser nomenada en primer lloc; la segueix Esperandéu, i després Hildesind, el que seria el futur abat de Sant Pere de Rodes. Cal suposar que, en aquests moments, Hildesind devia ser una criatura de mesos o de pocs anys, al ser citat en darrer lloc i per la previsió que fa el seu pare de tenir més descendència.

Aquesta donació constava de dos lots de terra: un d'ells havia estat adquirit per compra i l'altre, que comprenia propietats properes al lloc de Cabanes i del riu Muga, procedia del patrimoni familiar de Tassi, fet que ens pot orientar sobre el lloc d'origen de la seva família. En tot cas, queda palesa en aquest document la intenció de l'atorgant de donar un dels seus fills al monestir, al qual se li havien de reservar tots els drets i les propietats que en aquell moment eren cedits al cenobi per Tassi: "*si ego filium dimisero qui in isto iamdicto monasterius traditus fuerit, teneat et possideat ista omnia superius nominata*".

3. MARTÍN i ORTEGA, Aurora. 1981-1983. "Prospeccions arqueològiques a Sant Pere de Rodes anteriors a les excavacions actuals". "Col·loqui sobre la problemàtica del monestir de Sant Pere de Rodes i el seu contorn", *Lambard Estudis d'Art Medieval*, II, Barcelona: 83-89.

4. BADIA i HOMS, J. 1985. *L'arquitectura medieval de l'Empordà*. Vol. II-B, Alt Empordà (Pont de Molins-Vilatorrada), Diputació Provincial de Girona, 2a edició, Girona: 583-584.

5. MUNDÓ, 1998, *op. cit.*: 210-211.

6. ABADAL i de VINYALS, Ramon d'. 1926-1952. *Els diplomes carolingis a Catalunya (Catalunya carolíngia, II)*. 2V. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. Memòries de la Secció Històrico Arqueològica, II. Doc. 230. Cal fer notar que la data de la *Catalunya Carolíngia* és equivocada: no és 932 el quart any del rei Radulf, és 926.

L'interès de Tassi per enfortir el poder del monestir de Sant Pere de Rodes quedà demostrat definitivament l'any 944, quan va enviar uns monjos a Laó per aconseguir un precepte del rei Lluís IV d'Ultramar, en el qual es donava la independència del monestir, fins llavors priorat de Sant Esteve de Banyoles. En aquest document del 7 de juliol, Tassi és esmentat com a prior de Sant Pere de Rodes, i el rei atorga immunitat i la lliure elecció d'abat als membres de la seva comunitat. En aquest moment Hildesind devia tenir poc més de divuit anys i, segons veié Jeroni Pujades en unes "*memòries manuscrites antigues de calendaris d'escriptures i actes*", fou elegit abat del monestir en el mateix 944.⁽⁷⁾ Diu Pujades que: "*aquesta elecció fou una de les més celebrades que mai hagi llegit de cap prelat*". Hi van assistir el bisbe de Barcelona, el de Girona, el comte de Barcelona i el d'Empúries, entre altres senyors i homes rics.⁽⁸⁾

La data de la mort de Tassi avui és ben coneguda mercès a la inscripció de la seva làpida funerària: el 27 de gener de 955. Possiblement va morir en el mateix monestir, on feia més de deu anys que havia ingressat com a monjo, exercint el càrrec de prior.

L'abat Hildesind prengué el relleu del seu pare com a impulsor de la grandesa de Sant Pere de Rodes. Va procurar per al monestir un substanciós augment patrimonial, va promoure donacions i va aconseguir privilegis reials i butlles papals que garantiren al cenobi de Rodes les bases per a convertir-se en un puntal de la vida econòmica, política, espiritual i cultural de l'època. L'any 979 Hildesind apareix esmentat per primer cop en un document com a bisbe d'Elna, càrrec que continuarà exercint sense deixar d'ocupar l'abadia de Sant Pere de Rodes.

Tenim una escriptura atorgada, el 30 de juny de 990, pel mateix Hildesind i tota la comunitat de monjos de Sant Pere de Rodes, però en la qual apareix com a sota signant Joan, "*gratia Dei abba, in vice domni Hildesindi episcopi*". Aquest document ha fet suposar a diversos historiadors que, a causa de l'edat avançada d'Hildesind (que en aquell moment tindria uns 65 anys) i potser també a causa d'alguna malaltia que li produiria certa incapacitat i la mort l'any següent (tradicionalment s'ha cregut que morí el 991), es va elegir aquest Joan com a coabat i successor. Una altra possibilitat seria que Hildesind, havent d'atendre les seves obligacions com a bisbe d'Elna o bé durant les absències per viatges, preveïés que el prior de la comunitat esdevingués abat de fet en un moment puntual (per signar una escriptura) o per un període de temps determinat. Recordem que Tassi havia ocupat el mateix càrrec mentre el seu fill era abat i aquest fet degué prestigiar la figura del prior de la comunitat, de

7. PUJADES, Jeroni, 1829-1831. *Crónica Universal del Principado de Cataluña escrita a principios del siglo XVII*. Vol. VII. Barcelona: Imprenta José Torner: 32. Pujades afirma que fou a l'any vuitè del rei Lluís de França quan Hildesind fou escollit abat. Per Pujades aquesta data coincideix amb el 945, però, de fet l'any vuitè seria el 944.

8. PUJADES, 1829-1831, vol.VII, op. cit.: 32.

manera que s'hauria convertit en el d'un veritable home de confiança de l'abat.

Un any després, trobem el darrer instrument signat per Hildesind. El document data del 2 de juliol de 991 i fou localitzat per Jaime de Villanueva a l'arxiu del mateix monestir.⁽⁹⁾ El fet de tractar-se de la darrera notícia conservada a l'arxiu monacal va fer deduir a Villanueva que Hildesind devia morir durant la segona meitat de l'any 991. Per aquest motiu, els autors posteriors han acceptat aquesta data com a any de defunció d'Hildesind.

Tenim notícia del següent abat, Pere Agotarxi, molts anys després, quan l'any 1008 els monjos de Sant Pere de Rodes demanaren als de Ripoll que preguessin per l'ànima dels difunts abats Hildesind i Pere Agotarxi.⁽¹⁰⁾ D'aquest fet en podem extreure dues conclusions: d'una banda, que l'any 1008 Hildesind i Pere Agotarxi ja eren morts i, de l'altra que, en aquell moment, no es preveia que hi hagués hagut cap altre abat entremig.

LES TRANSCRIPCIONS DE LES LÀPIDES DE TASSI I D'HILDESIND

De no ser per les transcripcions dels dos epitafis que va copiar Jeroni Pujades, a començament del segle XVII, i que inclogué en la seva *Crónica Universal del Principado de Cataluña*, probablement no hauríem ni conegut l'existència de les dues làpides. Jeroni Pujades (1568-1635), jurista resident a Castelló d'Empúries, pujava sovint al monestir. Des de 1623, entre els monjos de la comunitat hi havia en Dalmau Pujades i Roig, fill seu, que exercia el càrrec de paborde de Llançà. Jeroni Pujades coneixia a fons l'arxiu del cenobi i gràcies a ell ens han arribat moltes notícies de documents avui desapareguts, a més de descripcions arquitectòniques de l'abadia i transcripcions d'epitafis d'algunes sepultures d'abats.

Les transcripcions del contingut de les làpides que va fer Pujades es troben en un dels tres volums actualment conservats al fons Baluze de la Biblioteca Nacional de París.⁽¹¹⁾ Aquests volums agrupen documents consistents bàsicament en un aplec de lligalls de cartes, petites històries, transcripcions i extractes de documents, escrits en català, castellà i llatí i anomenats *flosculi* o *flosculos*⁽¹²⁾ pel mateix Pujades. L'any 1651, quan Pujades ja havia mort feia temps, l'arquebisbe de París, Pere de Marca, se'ls

9. VILLANUEVA, Jaime de, 1851, *Viage literario a las iglesias de España. Viage á Gerona y á Roda*. Real Academia de la Historia. vol. XV, Madrid: 46.

10. VILLANUEVA, 1851, *op. cit.*: 47.

11. Biblioteca Nacional de França (BNF). Fons Baluze, ms. 234, 238 i 239.

12. Pujades cita sovint al seu *Dietari* els seus *flosculi* o *flosculos*, i s'ha donat aquest nom al conjunt dels tres manuscrits. PUJADES, Jeroni, 1601-1630, *Dietari*, Fundació Vives Casajuana, edició a cura de: CASAS HOMS, Josep Maria, 1975, Barcelona.

va endur de casa d'un dels seus fills, Josep Pujades, juntament amb la versió castellana de la *Crónica Universal del Principado de Cataluña*. Pere de Marca els utilitzà per a escriure la seva coneguda obra *Marca Hispanica sive limes Hispanicus*,⁽¹³⁾ i tot el material va acabar en el ric fons documental del secretari de l'arquebisbe i responsable final de l'edició de la *Marca Hispanica*, Etienne Baluze.⁽¹⁴⁾

És en un d'aquests *flosculi*, el manuscrit 234, on es troben les transcripcions de les làpides que va fer Pujades al monestir de Sant Pere de Rodes i que, més tard, foren publicades en el volum VII de la *Crónica Universal del Principado de Cataluña*. Anscari Mundó va poder fotografiar-los l'any 1951 i va publicar-los a l'article que escrigué l'any 1965.⁽¹⁵⁾

Tenim coneixement de dues restes físiques de la làpida de Tassi. Un dels fragments avui s'ha perdut, però se'n conserva una fotografia d'abans de l'any 1936. Pel que fa a l'altre tros, fou localitzat per Miquel Oliva en unes excavacions al mateix monestir l'any 1962 però no fou identificat fins al 1982, durant la presentació de diapositives a càrrec d'Aurora Martín. Actualment la peça es conserva al Museu Arqueològic de Girona.⁽¹⁶⁾

LA INSCRIPCIÓ DE LA LÀPIDA DE TASSI

Gràcies a Pujades ens han arribat dues transcripcions independents de la làpida de Tassi. Actualment es troben conservades dins el manuscrit 234 del fons Baluze de la Biblioteca Nacional de França. Una, avui catalogada com a f.351v del citat manuscrit, és feta pel mateix Pujades, l'altra, la f.352, fou realitzada per una altra mà. Com molt bé raona Anscari Mundó al referir-se a la segona còpia del f.352, possiblement el cronista encarregà a algun monjo del monestir, segurament al seu fill, la realització d'una nova transcripció, per contrastar alguns punts foscos de la que havia fet ell mateix.

Basant-se en la transcripció de Pujades, Pere de Marca va fer una nova interpretació del text, en opinió de Mundó “*amb més imaginació i fortuna*”.⁽¹⁷⁾ A partir de les tres transcripcions del segle XVII, Anscari Mundó va presentar en el seu article *Les inscripcions de Tassi i d'Hildesind*

13. MARCA, Pere de, 1688, *Marca Hispanica sive limes Hispanicus*, Paris. Versió catalana d'ICART, Joaquim; MARCA, Pere de, 1965, *Marca Hispànica (o País de la frontera hispànica)*, Llibreria Josep Sala i Badal, Barcelona.

14. MAYER, Marc; ESPLUGA, Xavier; GUZMÁN, Alejandra, 2002, “L'epigrafia a la *Crònica* de Jeroni Pujades (1569-1635)”, *Estudi General. Revista de la Facultat de Lletres de la Universitat de Girona*, vol. 23-24: 220.

15. MUNDÓ, 1965, *op. cit.*: 305. MUNDÓ, 1998, *op. cit.*: 212.

16. BADIA i HOMES, J. 1990. “Fragment de làpida sepulcral de Tassi”. *Catalunya Romànica*, IX. *L'Empordà*, II. Barcelona: Enciclopèdia Catalana: 735-736. MARTÍN, 1986, *op. cit.*: 86-89.

17. Per tot aquest tema, vegeu MUNDÓ, 1965, *op. cit.*: 293-307. MUNDÓ, 1998, *op. cit.*: 194-212.

de Sant Pere de Rodes segons Marca i Pujades, escrit el 1965, una versió acurada i versemblant de la làpida de Tassi reconstituïnt els versos i puntuant-los regularment. Actualment, dins l'església del monestir de Sant Pere de Rodes, es pot contemplar una reproducció, col·locada damunt un encaix ja existent, en la qual es pot llegir el contingut de la interpretació que va deduir A. Mundó.

En el cas de Tassi, doncs, i gràcies a Jeroni Pujades, tenim el contingut íntegre del seu epitafi i, fins i tot, el lloc exacte on era situada la inscripció: “*Aquesta pedra esta a la isglesia de st Pere de Rodes a la paret que volta lo altar major, entrant per la part de la Epistola y a la ma dreta del qui entra a voltar lo altar major*”.⁽¹⁸⁾ Precisament prop d'aquest espai, és on el 1962 va aparèixer el fragment que avui es conserva al Museu Arqueològic de Girona.⁽¹⁹⁾ Recordem que el primer fragment fou identificat, el 1982, durant la presentació de diapositives per Aurora Martín, de l'altre fragment només en tenim constància gràcies a la fotografia d'abans de 1936. Aquestes peces es troben reproduïdes a la làpida de Tassi que es pot veure dins l'església del monestir actualment.

Observant els dos fragments es dedueix que la peça era de marbre blanc polit; contenia la inscripció dins un marc de 3 cm de gruix i el text es trobava en perfecta alineació o *ordinatio*.⁽²⁰⁾ Aquesta alineació li conferia forma de caps formant així el camp epigràfic que conté la inscripció. Cadascun dels nou versos que contenia es trobaven delimitats, per sobre i per sota, entre línies auxiliars, també anomenades línies guia.⁽²¹⁾ Les lletres són del tipus capital i semiuncial,⁽²²⁾ traçades amb una incisió profunda i distribuïdes de forma desigual en cada vers.⁽²³⁾ Per a una descripció més acurada de la làpida de Tassi i del seu contingut, remetem als estudis d'Anscari Mundó i Joan Badia citats anteriorment.

18. BNF, ms. Baluze, 234, f.351v.

19. MARTÍN, 1981-1983, *op. cit.*: 83-89.

20. Del llatí *ordinator*, -oris. Operari encarregat de realitzar la distribució interna del text en l'espai epigràfic (*ordinatio* o paginació). Possiblement en les *officinae lapidariae* de major mesura l'*ordinator* seria una persona distinta del *lapicida* i, quan el primer s'encarregava de realitzar les “línies guia” i gravar lleugerament el text, el segon s'encarregaria d'executar-ho definitivament. L'*ordinator* o paginador podia distribuir el text seguint un eix de simetria imaginari, o bé alineant el text a l'esquerra o a la dreta.

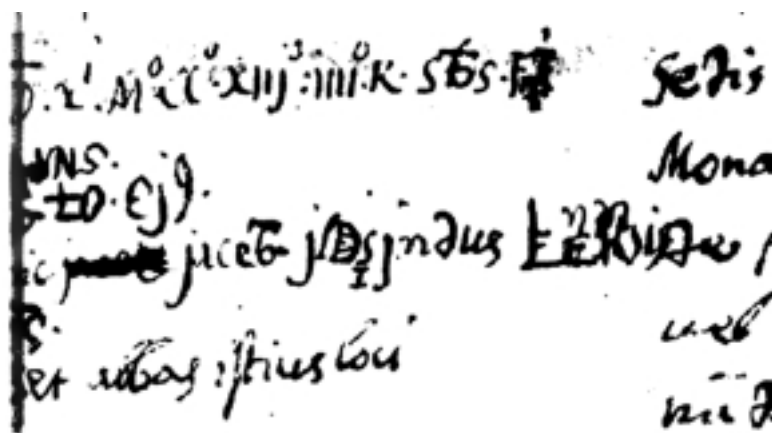
21. Es tracta d'unes línies traçades prèviament en el camp epigràfic per a poder establir l'alçada de les lletres i ordenar el sagnat del text amb la finalitat de millorar l'efecte estètic de l'epígraf. En ocasions quasi no deixen rastre encara que a la làpida es conserven amb gran claredat, ja que foren executades amb una finalitat tal volta decorativa.

22. Dit de l'escriptura librària llatina derivada de la capital romana clàssica.

23. El número de lletres és de diferent distribució en les nou línies, o sigui que si comptem les lletres a cada una de les línies: la primera presenta 39, la segona 36, la tercera 40, la quarta 36, la cinquena 41, la sisena 40, la setena 43, la vuitena 30 i finalment la novena línia 38.

LA INSCRIPCIÓ DE LA LÀPIDA D'HILDESIND

Pel que fa a la inscripció referent al fill de Tassi, Hildesind, Pujades també ens aporta una transcripció⁽²⁴⁾ en un marge d'un dels seus *flosculi*, l'f.353 del manuscrit 234, del fons Baluze de la Biblioteca Nacional de França:

Font: BNF, ms. 234 f 353.

Es pot observar d'entrada que no es tracta d'un text fàcil d'interpretar. D'una banda Jeroni Pujades reconeix a la *Crònica* que la transcripció és fragmentària i incompleta a causa de la difícil lectura de l'epitafi de la làpida, a causa de trobar-se “*molt gastada i amb poques lletres*”. D'altra banda Anscari Mundó, que va poder veure i fotografiar aquest mateix document l'any 1959, va observar l'estat fragmentari del paper, del qual en fou retallat el marge intern abans d'enganxar-lo al volum on es troba actualment.

A la *Crònica Universal del Principado de Cataluña*, Jeroni Pujades va transcriure així el text de la làpida original d'Hildesind:

Anno Christi M^o. XXIII°. IIII°. Klas sebs../

V.N.S.G.T.O.B.J.g...../

Hic jacet Ildesindus Elnensis Eps../

Abbas istius Loci/⁽²⁵⁾

24. La transcripció es trobava entre els documents de Pujades que Marca s'endugué a França, actualment es troba a la Biblioteca Nacional de França amb la identificació d' f. 353 del manuscrit Baluze.

25. PUJADES, 1829-1831, vol VII, *op. cit.*: 47.

I per la seva banda, la interpretació de Mundó va ser:

1. [A]n(n)o X(rist)i M.º CC.ºXIIIº: IIII k(alendas) s(eptem)b(ri)s F[uit?] VNS.[.....?]
3. Gt.ej(us).[.....?]
Hic jacet JLDESiNDus ELEnEnsis
5. ep(iscopus) et abbas istius loci⁽²⁶⁾

És evident que l'objectiu de l'article de Mundó era la làpida de Tassi i no pas la d'Hildesind. Ell mateix comenta que intenta “*fer-ne l'anàlisi fins allà on es pugui, ja que aclareix, em sembla, les vicissituds proposades per a la inscripció de Tassi*”.⁽²⁷⁾ Tot i així sorprèn l'escassa dedicació que Mundó atorga a aquesta transcripció, amb la qual fins i tot renuncia a desenvolupar les abreviatures, prefereix “*deixar-les com estan, per si algú amb més de paciència i d'imaginació es vol entretenir a trobar-hi un sentit*”.⁽²⁸⁾

Seguidament presentem una proposta d'interpretació del contingut de la làpida del primer abat de Sant Pere de Rodes.

El problema de la datació

Es detecta una contradicció amb l'any de l'epitafi d'Hildesind, ja que Pujades en el *flosculi* va copiar MCCXIII i, en canvi, a la *Crónica Universal* aparegué la de MXXIII. A Mundó li va estranyar que Pujades no hagués respectat la data de 1213 que hi havia en el manuscrit on va anotar per primera vegada el text de la làpida, i va atribuir-ho a una mala interpretació de Pujades, prenent com a bona la data del segle XIII i justificant així que l'any 1213 seria l'any exacte en el qual s'hauria realitzat la làpida amb motiu d'un suposat trasllat de les restes mortuòries del primer abat.

Com ja hem apuntat en l'apartat dedicat a la làpida de Tassi, Pujades la va transcriure en el f.351 i possiblement, com molt encertadament apunta Anscari Mundó, degué dubtar de la fidelitat de la transcripció i en va encarregar una altra a una altra persona, aconseguint així el f. 352. Possiblement aquesta segona persona era el seu fill, que com ja hem dit era monjo del monestir.

Però en el cas de la làpida d'Hildesind, és possible que Pujades també en demanés una altra còpia que no ens ha arribat; potser disposava d'un altre document en el qual constava l'any 1023 com a data de mort d'Hildesind o potser, en el moment de redactar la seva *Crónica Universal*, s'adonà de la gran incongruència cronològica escrita al f.353, en la qual s'entenia que la data de la mort d'Hildesind era l'any del Senyor de 1213. En definitiva, el cronista va optar per rectificar la data del segle XIII, per la de 1023, molt més versemblant en tractar-se d'un personatge que visqué durant el segle X.

26. MUNDÓ, 1965, *op. cit.*: 304. MUNDÓ, 1998, *op. cit.*: 207.

27. MUNDÓ, 1965, *op. cit.*: 304. MUNDÓ, 1998, *op. cit.*: 207.

28. MUNDÓ, 1965, *op. cit.*: 304. MUNDÓ, 1998, *op. cit.*: 207.

Pel que fa a Mundó, aquest es va refiar de la data del *flosculi*, de 1213, explicant que Pujades “No sols transcriu malament la data, escrivint: *M^oXXIII^o*, si no que, a més, la interpreta com si Hildesind hagués mort efectivament el 1023, després de 78 anys de govern!”.⁽²⁹⁾ A més, l’any 1213 recolzava la teoria de Mundó sobre el trasllat i confecció de les dues làpides al segle XIII. Per a ell una cosa quedava clara: “i és que el 29 d’agost del 1213 fou col·locada aquesta làpida”.⁽³⁰⁾

Per part nostra, d’una banda dubtem que la data del trasllat encapçalés el text d’un epitafi de tres línies, on no hi apareix cap altra datació que indiqui l’òbit del difunt. De l’altra, veient les divergències entre les dues datacions de Pujades i la interpretació d’Anscari Mundó, proposem una nova anàlisi de les possibilitats de datació que ens ofereixen les dues transcripcions de Pujades, la del f.351 i la de la *Crónica Universal*.

Font: BNF, ms. 234 f 353.

Pensem que es tracta d’un simple error de transcripció, i que en absolut la data de 1023 fou utilitzada per Pujades a la *Crónica* de forma gratuïta. Podem suposar que a la transcripció del f.353, Pujades es va equivocar en copiar la data de la làpida, va posar CC on hi havia d’anar una X. D’una banda, recordem el mal estat en el qual es trobava la làpida quan el cronista la va copiar, i de l’altra fixem-nos en la similitud dels traços de les lletres C i les X de la transcripció manuscrita de Pujades. Seguint aquesta hipòtesi, llavors simplement:

MCCXIII es converteix en **MXIII**

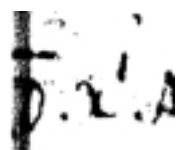
Així seria 1023 l’any que apareixia a la làpida d’Hildesind. Però l’any del Senyor de 1023 sabem que Hildesind ja era mort de feia temps. D’entrada si l’any 926, segons el document de donació de Tassi, Hildesind tenia molt pocs anys o fins i tot mesos, l’any 1022, comptaria amb més de 95 anys. D’altra banda, tenim la resposta a l’encíclica mortuòria dels monjos de Ripoll, que ens confirma que Hildesind i també l’abat que el va succeir havien mort abans de l’any 1008. Per tant, no podem donar per bona aquesta data sense tenir en compte un altre factor també motivat segurament pel mal estat de la làpida

29. MUNDÓ, 1965, *op. cit.*: 305 . MUNDÓ, 1998, *op. cit.*: 208.

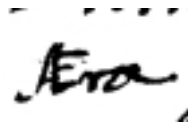
30. MUNDÓ, 1965, *op. cit.*: 305. MUNDÓ, 1998, *op. cit.*: 208.

d'Hildesind, i que va passar desapercebut a Mundó: la datació utilitzada no va ser l'*Anno Cristi*, va ser per l'*Era* cristiana.

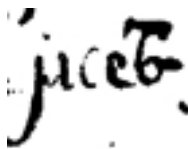
Tant Pujades com Mundó, utilitzaren *Anno Christi* en llurs publicacions per expressar la datació de la mort d'Hildesind. Però la utilització de la fórmula *Anno Christi* en el segle X i XI, resulta inexistent, per exemple, entre els documents que hi ha a l'arxiu comtal de Barcelona en el període 987-1031.⁽³¹⁾ En canvi, la datació segons l'era i els anys dels reis francs fou la més utilitzada, sovint combinades amb altres fórmules com l'any de l'encarnació o la indicció.

Si observem atentament el fragment del text de la làpida manuscrit per Pujades, es pot veure un traç superior horitzontal que resulta impossible de relacionar amb qualsevol de les lletres d'*Anno*. En canvi, sí que pot correspondre a una *E* capital, tal com es pot veure en aquest fragment extret d'un altre document que va copiar Pujades en el mateix manuscrit 234,⁽³²⁾ en el qual apareix escrit clarament *Aera* com a indicador del sistema de datació.

D'altra banda, si ens fixem en la lletra que pot interpretar-se com una *x* i que, a més porta una *i* volada, és fàcil veure-hi l'abreviatura de *Christi*. Però si comparem la suposada *x* amb la *a* que apareix clarament a la paraula *jacet* del mateix text, podem veure una clara semblança amb la lletra que encapçala l'epitafi. L'existència de la *i* volada pot ser causa d'un afegit per Jeroni Pujades per tal de confirmar la datació que ell creia possible, o bé a un error comès a causa del mal estat en què es trobava la inscripció de la làpida.

La lletra que va portar a confondre la datació, que Pujades i Mundó van proposar per a la làpida d'Hildesind, fou l'erra de la paraula *Era*, que pràcticament havia desaparegut de la inscripció i que en el manuscrit de Pujades realment és molt difícil deduir.

Així, en la inscripció es va utilitzar la datació per l'era, una fórmula comuna i usual en la diplomàtica medieval catalana de l'entorn de l'any 1000 que sovint apareix combinada amb altres tipus de còmput, sobretot la datació pels reis francs, per influència carolíngia tant en diplomàtica com en epigrafia.⁽³³⁾

Si prenem el còmput amb el qual normalment es redueix l'any de l'Era Cristiana, aquesta s'aconsegueix restant 38 anys a la data de la inscripció, i a vegades 39. Si prenem la data que apareix en la làpida funerària d'Hildesind com a *Era* 1023, ens surt que Hildesind havia mort el 985 o el 984. Aquesta data sens dubte no seria correcta, perquè tenim moltes proves documentals

31. FELIU, Gaspar; SALRACH, Josep M. 1999. *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*. Vol. I. Barcelona: Fundació Noguera. Diplomataris, 18.

32. Font: BNF, ms. 234 f 355.

33. SANTIAGO FERNÁNDEZ, J. 2003, *La epigrafia latina medieval en los condados catalanes*, Madrid.

que demostrin que el primer abat de Sant Pere de Rodes era viu durant aquests anys i que ho continuà estant almenys fins al 991, moment en què trobem el darrer document signat per ell.

Però hi ha un fet que cal tenir en compte i que ja va fer notar Gaspar Feliu quan va estudiar la cronologia dels documents de l'Arxiu Comtal de Barcelona: *"amb una reiteració que fa difícil pensar en un simple error en la resta, trobem documents on la diferència entre l'era i l'any de l'encarnació és només de 28 anys"*.⁽³⁴⁾ També hi ha casos en els quals la diferència és de 29 anys. D'entre els documents que presenta Feliu en el seu estudi, els que utilitzen l'era reduïda a 28 o 29 anys, són documents eclesiàstics de certa rellevància.⁽³⁵⁾

Podem suposar que el còmput de l'Era utilitzat per datar la mort de l'abat Hildesind va ser el de 28 o 29 anys, en lloc de l'era més comuna de 38. Així, si utilitzem la resta de 28 o 29 anys amb l'Era 1023, ens condueix a la data de 994 o potser de 995. Aquesta datació no presenta cap contradicció davant els documents que ens aporten diferents notícies sobre la vida i la mort d'Hildesind, i que ja hem descrit i esmentat al llarg d'aquest estudi.

Per tant podem concloure que a l'epitafi funerari d'Hildesind, primer abat de Sant Pere de Rodes, apareix la datació d'Era MXXIII. IIII kalendas septembris i que aquesta data es correspon a la del dia 29 d'agost de 994 o 995, del calendari actual.

Les abreviatures de la làpida d'Hildesind

També volem fer una proposta d'interpretació de les criptogràfiques traces que apareixen després de la datació de l'epitafi d'Hildesind, tot i reconeixent la seva difícil deducció. Així la transcripció sencera de la làpida considerem que seria:

1. ERA M^{CC}XIII° IIII° K· SBS·FT' VNS, ST_, PI_
2. HIC JACET ILDESINDUS ELENESIS EPS
3. ET ABBAS ISTIUS LOCI.

I desenvolupant les abreviatures:

1. ERA M^{CC}XIII° IIII° K(ALENDAS) S(EPTEM)BRIS FUIT V(E)N(ERABIL)S, S(ANC)T(US), PI(US)]
2. HIC JACET ILDESINDUS ELENENSIS EPISCOPUS
3. ET ABBAS ISTIUS LOCI

La traducció de la inscripció vindria a dir:

Va ser a les quartes kalendes de setembre de l'era 1213 el venerable, el sant, el pietós.

*Aquí jau Hildesind, bisbe d'Elna
i abat d'aquest lloc.*

34. FELIU; SALRACH, 1999, *op. cit.*: 155.

35. Vegeu FELIU; SALRACH, 1999, *op. cit.*: doc. 84 (consagració de l'església de Castellfollit de Llobregós), doc. 96 (donació del castell de Gerb a la catedral d'Urgell) i doc. 147 (consagració de l'església de Gerri).

Pensem que la utilització dels qualificatius de venerable, sant i pietós, a més de les semblances gràfiques a les abreviatures d'aquests mots utilitzades en paleografia i epigrafia medieval, es pot justificar també perquè almenys els termes de venerable i de religiós (*religiosus*, *pius*), són utilitzats en diversos documents on apareix la figura d'Hildesind en vida:

L'any 977, el bisbe d'Urgell es dirigeix a l'abat de Sant Pere de Rodes com a "*venerabilem abbatem Eldesindum*".⁽³⁶⁾ En un precepte del rei Lotari atorgat l'any 982, se l'anomena "*Ildesindus venerabilis episcopus et abbas monasterii Sancti Petri, apostolorum principis, Rotensis*".⁽³⁷⁾ També se'l qualifica de *venerabilis* en un document de l'any 990.⁽³⁸⁾ D'altra banda, resulta corrent l'aplicació de la paraula venerable a l'hora d'acompanyar el nom d'abats de monestirs i d'altres dignitats eclesiàstiques des dels inicis de l'edat mitjana.

Pel que fa al terme *pius*, tot i que no hem trobat cap document on es qualifiqui Hildesind directament amb aquest adjectiu, sí que apareix anomenat com a *religioso abbati* (974),⁽³⁹⁾ i també *religioso episcopo* el (990).⁽⁴⁰⁾ En la definició de la paraula llatina *religiosus*, apareix el concepte de pietós i devot, per tant les dues paraules es poden considerar sinònimes i simplement pot ser que s'utilitzés l'adjectiu *pius* i no *religiosus* en la làpida mortuòria per qüestions d'espai.

La nomenclatura de sant (*sanctus*) és una novetat entre els documents que ens aporten notícies directes sobre Hildesind i possiblement es va deure al fet que Hildesind ja era mort. Es tractaria d'una forma de voler prestigiar la figura del gran impulsor espiritual i material de l'abadia de Rodes. Considerem rellevant la resposta a l'encíclica mortuòria de l'abat Sunifred de Ripoll, de l'any 1008, on els monjos de Sant Pere de Rodes demanen que es pregui per les ànimes del darrer abat que els ha deixat i també per la del *summo sacerdote*⁽⁴¹⁾ Hildesind, que en aquell moment feia més de deu anys que havia mort. No és difícil pensar que un personatge tan carismàtic i rellevant per a la història del cenobi es considerés digne de rebre la consideració de sant, en el moment posterior a la seva mort.

La ubicació de la làpida d'Hildesind

Pel que fa al lloc d'enterrament d'Hildesind, Jeroni Pujades també ens indica on es trobava a començament del segle XVII:

"És enterrat Hildesind en el creuer de l'església del dit monestir, davant de la capella de nostra Senyora del Roser i Sant Andreu; i allà a la paret, fora de la reixa de la dita capella, es troba una làpida de marbre molt gastada ..."⁽⁴²⁾

36. VILLANUEVA, 1851, vol. XV, op. cit.: 233.

37. SIMÓN PONTERO, Andrés de, 1752, *Descripción del Real Monasterio de San Pedro de Roda*, Barcelona, Archivo Histórico Nacional, 12876, Roda, Apartat I, Códices del inventari de 1926: 16.

38. ABADAL, d', 1926-1952, op. cit.: doc. 523.

39. ABADAL, d', 1926-1952, op. cit.: doc. 421.

40. ABADAL, d', 1926-1952, op. cit.: doc. 523.

41. VILLANUEVA, Jaime, 1851, op. cit.: 47.

42. PUJADES, 1829-1831, op. cit.: 47. (trad.)

Tradicionalment, la localització de la capella de la Mare de Déu del Roser i de sant Andreu dins l'església del monestir de Sant Pere de Rodes s'ha situat a l'absis lateral sud del temple. L'absis del nord hauria estat dedicat a l'apòstol sant Pau.⁽⁴³⁾ Els dos absis laterals de l'església de Sant Pere de Rodes, en un principi es trobaven al mateix nivell de la resta del temple, però en unes reformes d'època moderna es van alçar obtenint així una pavimentació esglaonada.

En el cas de l'absis que va estar dedicat a la Mare de Déu del Roser, es localitzen restes incises en els murs laterals que demostrarien l'existència d'una reixa en aquest punt, tot coincidint amb el darrer dels graons que salvaven el desnivell entre el creuer i la capella.⁽⁴⁴⁾ Així la reixa que veié Pujades estaria situada immediatament després del darrer graó que salva el desnivell entre aquest absis i la resta del temple.

*Absis lateral sud de l'església de Sant Pere de Rodes, dedicat en temps de Jeroni Pujades a la Mare de Déu del Roser.
Foto: Alícia Rodríguez.*

43. Tots els autors que han escrit sobre l'advocació dels absis laterals de l'església de Sant Pere de Rodes, situen al nord el de sant Pau i al sud el de sant Andreu, més tard del Roser: BADIA i HOMES, Joan, 2002, *Monestir de Sant Pere de Rodes. Guia històrica i arquitectònica*. Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, Barcelona: 76. ADELL, Joan-Albert; LLINÀS i POL, Joan; MATARÓ i PLADELASALA, Montserrat; RIU i BARRERA, Eduard; SAGRERA, Jordi. 1997. "Sant Pere de Rodes (Catalunya). La cel·la i el primer monestir (S. IX-XI)", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, XXXVIII: 1425, entre altres. Únicament Imma Lorés (LORÉS i OTZET, I. 2002. *El monestir de Sant Pere de Rodes*. Memoria Artium I.UAB, UB, UdG, UdL, MNAC: 47) situa la capella de sant Andreu i del Roser a l'absis de tramuntana.

44. LLINÀS, Joan; MONTALBÁN, Carme; PALAHÍ, Lluís; SAGRERA, Jordi. 1996. "Monestir de Sant Pere de Rodes (Port de la Selva, Alt Empordà). Campanyes de 1994 i 1995", *Terceres Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona. Santa Coloma de Farners* (La Selva). Santa Coloma de Farners: 269.

*Espai on possiblement es trobava la làpida funerària d'Hildesind, segons la descripció de Jeroni Pujades.
Foto: Àlicia Rodríguez.*

A la cara interior del mur nord que limita aquesta capella, quedant fora d'on hauria estat situada la reixa, apareix una obertura quadrada, avui farcida de ciment, amb evidències d'haver-se tractat d'un ossari tapiat amb una làpida, i que, com altres elements d'aquest tipus que hi ha dins l'abadia de Rodes, en algun moment de la història hauria estat saquejat.

Possiblement fou en aquesta petita obertura on es trobava la làpida que commemorava la mort del primer abat de Sant Pere de Rodes que Jeroni Pujades observà durant les seves estades al monestir a començament del segle XVII.

CONCLUSIÓ

En aquest estudi hem presentat una proposta d'interpretació de la làpida de l'abat Hildesind, arribant a la conclusió que aquest personatge va morir uns anys més tard del que generalment s'ha cregut fins ara. També, amb la proposta de desenvolupament de les abreviatures interpretades, creiem haver complementat el text amb el qual els seus contemporanis intentaren resumir la seva vida, per tal que la seva memòria perdurés dins els murs del monestir que gràcies a ell s'havia de convertir en un dels més rellevants de la Catalunya medieval.

Ningú pot dubtar que l'abat Hildesind fou un personatge molt important en la història del monestir de Sant Pere de Rodes i també un home excepcional dins la seva època. Sorprenia l'existència d'una notícia que hi feia referència directa i que, malgrat no era inèdita, ningú havia estudiat en profunditat. En tot moment hem estat conscients de la dificultat i el cert risc que comporta el desxiframent del contingut de la seva làpida i també la reinterpretació dels escassos estudis existents, però hem cregut necessari revisar totes les dades disponibles per tal d'intentar aportar una mica més de llum a l'excepcional biografia del que va ser el primer abat de l'abadia de Sant Pere de Rodes, Hildesind.